

Dr. Dmitriev zei: 'Geef hem een middel om te communiceren. Leer hem lezen.'

• Hedianne Bosch, Amsterdam

Lezers van 'Down + Up' hebben de afgelopen jaren al enkele malen kennis kunnen maken met de methode van het vroegtijdig leren lezen via de globaal lees-methode. De Engelse onderzoekster Sue Buckley stelde vast dat het leren lezen voor kinderen met Down's syndroom een krachtig middel is om de spraakontwikkeling op gang te brengen en te ondersteunen. Het heeft een gunstig effect op de articulatie en op het gebruik van grammatica en het spreken en begrijpen van langere, complexere zinnen. Dit houdt waarschijnlijk rechtstreeks verband met de positieve invloed van het lezen op het korte-termijn geheugen. De motivatie om hun kind te leren lezen is bij een groeiend aantal ouders aanwezig, maar velen voelen zich onzeker over hoe zij het moeten aanpakken en wanneer zij ermee kunnen beginnen. Zij worden soms niet of nauwelijks gesteund door hun omgeving en het Macquarie Program, waarin ook een onderdeel met betrekking tot globaal lezen is opgenomen, geeft slechts algemene aanwijzingen die vooral bij het allereerste op gang brengen van het leesproces in de praktijk vaak onvoldoende duidelijk blijken. Een schot in de roos voor alle enthousiaste weifelaars is daarom het nieuwe boek van Patricia Logan Oelwein, *teacher* van het eerste uur in het leesprogramma voor kinderen met Down's syndroom en andere vormen van ontwikkelingsachterstand aan de universiteit van Washington (directeur hiervan was de in de titel geciteerde Dr. Valentine Dmitriev). In haar boek *Teaching Reading to Children with Down Syndrome. A Guide for Parents and Teachers*, legt Oelwein op een zeer laagdrempelige, veelomvattende en heldere manier haar ervaringen vast van ruim twintig jaar onderwijspraktijk. Het boek kan gezien worden als een complete methode voor het leren lezen van kinderen met Down's syndroom van alle leeftijden. Naast het leren lezen van globaalwoorden, wordt ook het alfabet, het spellen, en het schrijven behandeld. Hieronder de bespreking van een boek dat spoedige vertaling verdient, maar door het eenvoudige taalgebruik en de schat aan foto's en illustraties ook voor hen die minder vaardig zijn in het Engels, een waardevolle aanwinst zal blijken te zijn.

vroeger,
gelijk
of later?

Patricia Oelwein begint haar boek met een blik op de geschiedenis. Zij stelt vast dat er pas aan het eind van de jaren zestig voor het eerst onderzoek gedaan werd naar het leren van leerlingen met een 'matige' verstandelijke handicap, het label dat kinderen met Down's syndroom routinematig opgeplakt kregen. Voor die tijd had vrijwel geen kind met Down's syndroom de mogelijkheid om te leren lezen. Waarom niet? Oelwein stelt: 'Waarschijnlijk is de voornaamste reden waarom zo weinig kinderen in de decennia hiervoor leesonderwijs kregen gewoon bevooroordeeldheid. Lezen is voor onderwijsgeevenden, net als voor hun leerlingen, iets heiligs en edels, iets voor de "intelligenten" en de "geslaagden". Toen personen met Down's syndroom lieten zien dat ze konden lezen, was

men het er algemeen over eens dat ze alleen geleerd hadden wat "woordjes te roepen" en er werd soms naar verwezen als "slechts een goocheltrucje". Omdat veel mensen met Down's syndroom het moeilijk vinden begripsvragen te beantwoorden, was de conclusie dat zij niet begrepen wat zij lasen. Daarom was lezen een nutteloze vaardigheid voor hen; tijdsverspilling voor henzelf zowel als voor hun onderwijzers. Het werd als een ondienst ten opzichte van de kinderen beschouwd als ouders zulke hoge, "onrealistische" verwachtingen van hen hadden.' Anno 1996 wordt er in Nederland slechts door een enkeling nog getwijfeld aan de mogelijkheid voor kinderen met Down's syndroom om te leren lezen. Wat betreft de opvattingen over de beginleeftijd, de methode en de minimale voorwaarden lopen

de meningen echter sterk uiteen. Moeten kinderen gelijk met andere 'gewone' kinderen leren lezen, of juist vroeger of later? Zijn de kinderen meer gebaat bij een analytische methode of bij een globaalwoord methode? Wat moeten ze kunnen voordat ze met een leesprogramma beginnen? Op al deze vragen gaat de auteur uitgebreid in.

Visueel leren

De meeste kinderen met Down's syndroom leren gemakkelijker via het zien dan via het horen. Visueel leren compenseert hun minder goed functionerende korte-termijn geheugen en hun problemen met het vasthouden van informatie die via het gehoor binnenkomt (auditiief geheugen). Terwijl het gesproken woord onmiddellijk verdwijnt, blijft het geschreven woord net zolang bij het kind als het dit nodig heeft. Sommige kin-

deren met Down's syndroom zijn in staat woorden te leren lezen zelfs voordat ze deze kunnen zeggen. Voor kinderen die primair visueel leren is leren lezen - een visuele taal - een effectief hulpmiddel voor het leren praten en het leren van de begrippen die jonge kinderen zich eigen maken, zoals inzicht in categorieën, dagen van de week, kleuren, enzovoorts. Ook kan het lezen helpen bij het onthouden van opdrachten en het oproepen van gebeurtenissen. Kinderen met Down's syndroom van alle leeftijden kunnen volgens Oelwein leren lezen, mits zij niet zulke ernstige belemmeringen hebben dat de symboolfunctie niet op gang komt (dit is het kunnen koppelen van een symbool, bijvoorbeeld een plaatje of een geschreven woord, aan een voorwerp of handeling). In het project waaraan zijzelf verbonden is, leren de kinderen lezen vanaf een jaar of vier. In het boek geeft zij meerdere voorbeelden van kinderen die vroegtijdig leerden lezen en de verschillende wijzen waarop zij aan het leesproces begonnen: soms sloeg het meteen aan, soms moest nog even gewacht worden, soms was een kind al meteen gefascineerd door letters, soms was het aanbieden van globaalwoorden uit de directe ervaringswereld van het kind de succesformule.

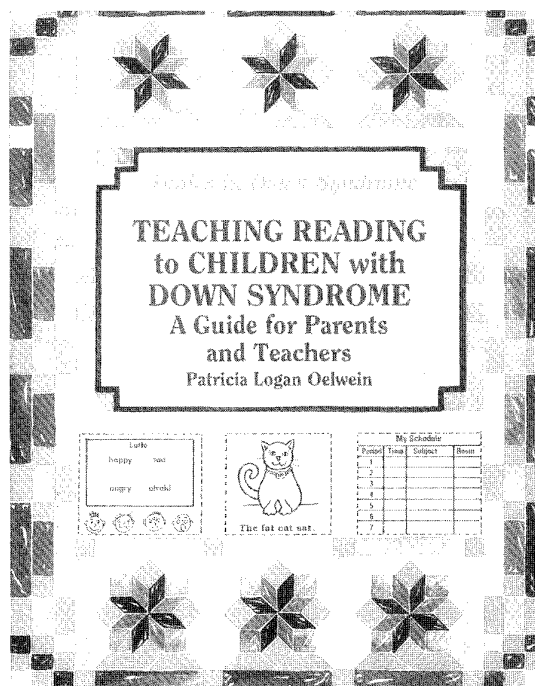
Een individuele benadering is volgens Oelwein noodzakelijk. Een programma voor het leren lezen moet dus voor ieder kind apart opgesteld en voortdurend bijgesteld worden. Er bestaat niet zoiets als een algemeen geldend 'Down's Syndroom Onderwijsprogramma'.

Analytisch versus globaal

Omdat kinderen met Down's syndroom allemaal verschillend zijn is er dus niet één beste methode om deze kinderen te leren lezen. Er zijn kinderen met Down's syndroom die succesvol met een analytische methode (via het spellen dus) hebben leren lezen, en anderen bij wie het lezen via globaalwoorden de juiste formule bleek. Vooral jonge kinderen voelen zich vaak niet aangesproken door losse letters zonder betekenis. (Maar natuurlijk zijn hierop uitzonderingen). Wanneer kinderen op school samen met leeftijdsgenootjes leren lezen kan het werken met letters

in die context juist een betekenis krijgen. Toch zitten er beperkingen aan het analytisch leren lezen die voor sommige kinderen met Down's syndroom zeer problematisch zijn. Wanneer deze kinderen letters hebben leren herkennen en verklanken, blijken zij soms niet in staat te begrijpen dat letters bij elkaar gevoegd kunnen worden tot een woord: ze spellen elk woord maar kunnen het woord niet als

Voor Kant van het besproken boek

woord uitspreken. Een andere beperking is de nadruk op technisch lezen: ook kinderen die wel via het spellen tot het lezen van hele woorden en zinnen komen blijken regelmatig niet de overstap te maken van dit technisch oplezen van teksten naar het begrijpend lezen. Door te beginnen met de globaalwoordmethode wordt direct het communicatieve aspect van het lezen aan het kind duidelijk gemaakt. Het kind leert dat lezen te maken heeft met het overbrengen van bedoelingen, dat het gaat om *wat* je leest. Dat ook jonge kinderen met Down's syndroom hiertoe prima in staat zijn wordt door Oelwein prachtig geïllustreerd met een anekdote over het Amerikaanse meisje Lupita, die, toen vier jaar oud, met haar moeder in Peru een demonstratie van haar leesvaardigheid gaf. '... Lupita las voor uit het speciaal voor haar gemaakte

*de beste
test is
gewoon
beginnen*

boek *Alles over mijzelf*. Terwijl zij de pagina's oplas keek ze af en toe naar de ouder die haar publiek was. De vrouw reageerde niet op haar lezen met de bewondering die zij gewend was te ontvangen. Lupita kwam snel tot de ontdekking wat het probleem moest zijn. De vrouw kon geen Engels verstaan, en daarom begon ze iedere pagina in het Spaans te vertalen.' En Oelwein concludeert: 'Hoe zou Lupita een tekst die in het Engels geschreven is in het Spaans kunnen vertalen als zij de betekenis ervan niet begreep?'

Interactie: de basis voor leren

Oelwein stelt dat positieve interacties met anderen voorwaarde zijn voor elke vorm van leren en zeker ook voor een complex communicatiesysteem zoals lezen. Onder positieve interacties verstaat zij geslaagde pogingen van kind en opvoeder om elkaar hun bedoelingen over te brengen, op een verbale manier, door praten, of op non-verbale manier, bijvoorbeeld door het maken van gebaren of gezichtsuitdrukkingen. Een kind moet kunnen communiceren met zijn of haar omgeving, bijvoorbeeld door beurt te nemen met de opvoeder. Hiervoor zijn aanwijzingen te vinden in early intervention-programma's. Echt strikte eisen waaraan een kind moet voldoen alvorens met lezen te beginnen noemt Oelwein niet. Hoewel zij doorgaans begint met het aanleren van lotto's die een fijne discriminatie vereisen (bijvoorbeeld plaatjes die veel op elkaar lijken), blijken sommige kinderen die een hekel hebben aan lotto's prima met globaalwoorden uit de voeten te kunnen. De beste test voor 'leesrijpheid' is dus maar gewoon te beginnen. Uit een door Oelwein aangehaald onderzoek bleek dat leerlingen uit het speciaal onderwijs, die een jaar lang leesvoorbereidingsstaken hadden gedaan, het beste waren in leesvoorbereidingsstaken, en dat leerlingen die geïntegreerd waren in het reguliere onderwijs en hadden leren lezen, het beste waren in leestaken. Zij stelt daarop nuchter vast dat 'kinderen in het algemeen datgene leren wat hen wordt onderwezen. Het is belangrijk hen vaardigheden te leren die zinvol en bruikbaar voor hen zijn.'

Succes is de sleutel

In één van de inleidende hoofdstukken geeft de auteur een overzichtelijke uiteenzetting over de specifieke problemen die kinderen met Down's syndroom kunnen hebben en waarmee in het onderwijs rekening gehouden moet worden. Zij noemt bijvoorbeeld: slechthorendheid, beperkingen in het auditief korte-termijn geheugen, vermijdingsgedrag en aangeleerde hulpeloosheid. Vervolgens gaat zij in op de specifieke redenen waarom sommige kinderen met Down's syndroom niet leren lezen. In de meeste gevallen is er volgens haar sprake van een ongeschikt programma al dan niet in combinatie met een ongeschikte instructiewijze. Daarnaast spelen er soms andere factoren een rol zoals een korte aandachtsspanne, gebrek aan motivatie, medische problematiek, en afwezigheid van symboolbegrip. In het volgende hoofdstuk geeft zij een simpele formule om de kans dat het leesprogramma aanslaat te optimaliseren: laat ze succes ervaren: 'Taken waarmee we succes hebben, zijn de taken die we in het algemeen leuk vinden om te doen, en die we graag steeds weer opnieuw doen'. Een complexe vaardigheid als het leren lezen kan een kind veel faalervaringen geven. Oelwein stelt dat het leesproces een plezierige bezigheid moet zijn, een activiteit waarbij iedere stap tot succes leidt. Zij adviseert ouders ervoor te zorgen dat het kind 80 % van de tijd succes ervaart en geeft concrete aanwijzingen wat je kunt doen als je kind niet meewerkt, je voor de gek houdt, afhaakt, en bij andere herkenbare problemen. Interessant is de nadruk die zij legt op het onderscheid tussen onderwijzen en toetsen. Zij vindt het essentieel om het één niet met het ander te verwarren en deed de observatie dat veel onderwijzers eigenlijk voortdurend bezig zijn met testen, met het afnemen van quizvragen aan hun leerlingen. Onderwijzen is volgens haar echter iets fundamenteel anders: het is het overdragen van kennis, het voordoen en samendoen van taken die het kind nog niet zelfstandig hoeft te kunnen doen.

Taal ervaren

Het programma dat Oelwein beschrijft is een geïndividualiseerd en functioneel leesprogramma, dat kenmerken in zich draagt van de *language experience approach*, een benadering waarbij het lezen

bruikt tijdens het 'doktertje spelen'. Zij laat het kind een formulier invullen: het moet een kruisje zetten bij de juiste diagnose: armen doen pijn, buik doet pijn, hoofd doet pijn, enzovoorts. Op een ander formulier moet het dan het recept aangeven: pillen, drankje of een prik.

Naar het a b c en verder.

Wanneer een basis is gelegd van globaalwoorden, is een kind er vaak aan toe het alfabet te leren. Hiervoor suggereert Oelwein het alfabetlied, dat, opmerkelijk genoeg, dezelfde melodie blijkt te hebben - die van 'Altijd is Kortjakje ziek' - als de Nederlandse versie. Zij geeft door het boek heen, en dus ook in dit hoofdstuk, talloze voorbeelden van spelletjes waarbij het lezen geoefend wordt. Vaak worden er tevens allerlei variaties op een spel gegeven. Voorbeelden zijn alfabet-bingo, alfabet-basketbal, en alfabet-speurtocht. Bij dit laatste spel wordt een zoektocht door het huis gedaan waarbij alle voorwerpen die met een bepaalde letter beginnen worden voorzien van een plakkerje met die letter erop. Na het alfabet komt het aanleren van woordfamilies (bijvoorbeeld alle woorden die eindigen op -al: bal, mal, knal, val, hal, enzovoort). Ook dit stadium wordt voorzien van talrijke praktische suggesties.

Schrijven en spellen

In een speciaal hoofdstuk gaat Oelwein in op de ontwikkeling van het schrijven en de aanpassingen die gemaakt kunnen worden om moeilijkheden bij het schrijven te overwinnen. Bijzonder in haar benadering is het gebruik van *geheugensteuntjes*, die het kind helpen te onthouden hoe een bepaalde let-

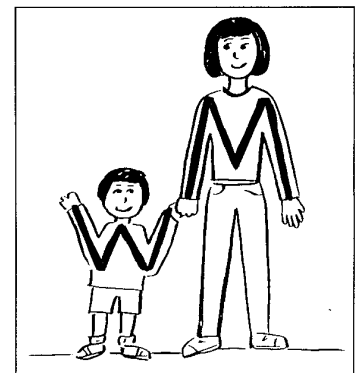
Doctor's Chart			
Name _____		girl _____	boy _____
eyes hurt?	☐ yes ☐ no	tummy hurt?	☐ yes ☐ no
nose hurt?	☐ yes ☐ no	hands hurt?	☐ yes ☐ no
ears hurt?	☐ yes ☐ no	arms hurt?	☐ yes ☐ no
mouth hurt?	☐ yes ☐ no	legs hurt?	☐ yes ☐ no
neck hurt?	☐ yes ☐ no	feet hurt?	☐ yes ☐ no
chest hurt?	☐ yes ☐ no	back hurt?	☐ yes ☐ no

Boven en onder: illustraties uit het besproken boek

direct in verband staat met de ervaringen die kinderen in hun dagelijks leven opdoen. Het lezen krijgt dus vanaf het begin een betekenis binnen hun eigen leven. De eerste woorden zijn dan ook meestal de namen van familieleden en veel gebruikte actiewoorden. Hiermee kun je al snel een eigen boek samenstellen, zoals een 'Ik zie ...'-boek met daarin foto's van vader, moeder, zusjes en broertjes en daaronder steeds 'ik zie papa', enzovoorts.

lezen
krijgt
betekenis
in hun.
eigen leven

In latere hoofdstukken behandelt de auteur verschillende thema's die alle direct relevant zijn voor de belevingswereld van kinderen, zoals 'gevoelens', 'eten', 'tijd' en 'kleuren en dieren'. Ervaren, het aanleren van concepten, en leren lezen gaan hier hand in hand. Oelwein geeft in deze hoofdstukken een schat van ervaringskennis door die de lezer voortdurend inspireren om liever vandaag dan morgen nog aan de slag te gaan. Heel leuk is bijvoorbeeld de manier waarop zij het lezen ge-

ter geschreven moet worden. Voor kinderen die grote problemen hebben met de schrijfmotoriek doet zij suggesties voor andere communicatiesystemen, zoals het gebruik van een computer. Het leren spellen doet zij op systematische wijze uit de doeken. Ook hier weer noemt zij voorbeelden van spelletjes die het aangenamer met het nuttige combineren, zoals zeer eenvoudige kruiswoordraadsels en diverse varianten van scrabble.

Niet kunnen lezen is de uitzondering

Oelwein begint haar voorwoord met de uitspraak: 'Tweeëntwintig jaar geleden, toen ik voor het eerst begon kinderen met Down's syndroom te onderwijzen, werd de persoon met Down's syndroom die kon lezen beschouwd als de uitzondering. Vandaag de dag is het mijn ervaring dat de persoon met Down's syndroom die *niet* (op zijn minst enigszins) kan lezen de uitzondering is.' Veel van de kinderen die zij onderwezen heeft zijn inmiddels volwassen. Zij gebruiken hun leesvaardigheid op velerlei manieren: om het weerbericht in de krant te lezen en zo te bepalen welke kleding aan te trek-

ken, om de bustijden te volgen, brieven te lezen en te schrijven, recepten te volgen, boeken te lezen, en ga zo maar door. Zij citeert uit de toespraak van een jongeman met Down's syndroom voor een groep studenten van de universiteit. Toen een student hem vroeg wat hij het meest waardeerde van de dingen die zijn ouders voor hem hadden gedaan, antwoordde hij: 'Ze leerden me lezen. Als je kunt lezen, dan kun je overal naartoe gaan en alles doen'.

Twee voeten in de praktijk

De auteur geeft er blijk van tientallen, zonet honderden kinderen met Down's syndroom onder haar hoede gehad te hebben en uit de voeten te kunnen met de talrijke problemen en probleempjes waarvoor zij zich gesteld zag. Bij het lezen van alle concrete situatieschetsen en de oplossingen die zij in individuele gevallen gevonden heeft, krijgt de lezer regelmatig een aha-gevoel en een gevoel als ouder begrepen te worden.

Patricia Oelwein is er in geslaagd voortdurend zeer praktische en tot op het detail uitgewerkte aanwijzingen te geven

met betrekking tot de benodigde werkwijzen en materialen. In ieder hoofdstuk zijn aangepaste activiteiten toegevoegd die op school gedaan kunnen worden, en regelmatig worden suggesties gedaan over hoe de spelletjes en oefeningen aantrekkelijk kunnen worden gemaakt voor oudere kinderen. Hoofdstuk na hoofdstuk heb ik mij verbaasd over de eenvoud en helderheid waarmee zij haar methode uiteenzet. Met deze volledige en kant-en-klare methode voor het leren lezen via globaalwoorden hebben ouders zowel als leerkrachten eindelijk het lang verwachte en toch gekomen hulpmiddel in handen dat voor velen de doorslag zal geven om met lezen te beginnen.

Oelwein, Patricia Logan (1995), 'Teaching reading to children with Down syndrome. A guide for parents and teachers', Bethesda: Woodbine House, ISBN 0-933149-55-7, 371 blzn.

*'als je
kunt
lezen, kun
je alles
doen'*